

**Adam Adamski**

Uniwersytet Śląski w Katowicach

## **Ruch w edukacji i wychowaniu dziecka przedszkolnego**

Dziecko w przedszkolu powinno zyskać nie tylko odpowiedni zasób sił fizycznych, ale też ma ukształtować podstawy do dalszego wszechstronnego wychowywania i nauki w szkole. Proces ten polega na rozwoju dojrzałości umysłowej, fizycznej, emocjonalnej i społecznej. W procesie tym na szczególną uwagę zasługuje wychowanie przez sztukę i ruch. W mojej ocenie spektakl teatralny ujmuje wiele elementów sztuki. Teatr posługuje się słowem, dźwiękiem, plastyką i ruchem, zaspakaja i budzi potrzeby intelektualne, ekspresyjne, estetyczne, emocjonalne i kulturowe u dziecka a także uczy żyć, tłumaczy życie, objaśnia je i komentuje. W rozwoju osobowości dziecka bardzo ważną rolę pełni również muzyka, zabawa i taniec. W tańcu możemy redukować negatywne emocje, stres oraz napięcie ciała i umysłu. Taniec obniża poziom lęku, poprawia koncentrację, redukuje napięcie psychofizyczne, rozładowuje nadmiar energii i agresji, poprawia koordynację ruchową i wytrzymałość, podnosi samoocenę oraz korzystnie zmienia zachowanie. Przedszkole, poprzez sztukę, powinno zatem rozwijać potrzeby intelektualne, ekspresyjne, estetyczne, emocjonalne i kulturowe u dziecka. Sztuka uczy żyć, tłumaczy życie, objaśnia je. Harmonia ciała i umysłu ułatwia poznanie siebie i swoich emocji, a także uczy porozumiewać się z innymi.

### ***Pedagogika u progu XXI wieku i jej miejsce w społeczeństwie informacyjnym***

Problemy społeczeństwa XXI wieku skłaniają pedagogikę do poszukiwania reform edukacyjnych i nowych systemów wychowawczych. Wymagają uświadomienia, że żyjemy w epoce, która charakteryzuje się głębokimi przemianami w sferze społeczno-kulturowej i ekonomicznej. W granicach istnienia jednego pokolenia dokonują się istotne zmiany w warunkach życia, strukturze społecznej, polityce, teoriach naukowych, obyczajach, szeroko rozumianej kultury materialnej i duchowej. Postępujący proces integracji świata wymusza

reformy w systemach edukacyjnych, w zmianie wielu postaw i poszukiwaniu możliwości uzdrowienia systemu szkolnictwa poprzez skuteczniejszą edukację i wychowanie na miarę potrzeb i oczekiwań współczesnego społeczeństwa.

Dynamiczny rozwój wielu dziedzin nauki i techniki w niedługim czasie może doprowadzić do tego, że zostaniemy zmuszeni do przystosowania się do wymogów bieglego korzystania z komputerów i wielu urządzeń elektronicznych. Być może w centymetrowym tatuażu na ręce, będzie zapisana cała elektronika, programy elektroniczne i edukacyjne, a może i dane o osobowości dziecka. Proces uczenia szkolnego będzie przebiegał w nowych warunkach nauczania, gdzie dominującą rolę będą odgrywać urządzenia wspomagające zapamiętywanie materiału edukacyjnego w układzie biologicznym dziecka. Przypominać to będzie zasadę zapisu informacji, jak na taśmie magnetofonowej lub płycie kompaktowej<sup>1</sup>. W nowym systemie nauczania ilość informacji w mózgu podwoi się, rozwój psychiczny przyjmie nowy wymiar rzeczywistości, lecz nie każda psychika z łatwością zaakceptuje nowy rodzaj nauczania, co będzie wielokrotnie prowadzić do stanów patologicznych w osobowości dziecka<sup>2</sup>.

Elektroniczna edukacja nie może mieć wymiaru wolnego kształcenia, o czym mówi w swoich publikacjach Iwan Illich, gdyż to doprowadzi do manewrowania osobowością dziecka. Musi ona być ukierunkowana, oparta na twardych założeniach, jasna i wyraźna dla rodzica dziecka<sup>3</sup>.

Interesującą koncepcją jest również ta, którą przedstawia pedagog Hartmut von Hentig, który głosi, że edukacja nie powinna ograniczać możliwości twórczych i innowacyjnych ucznia, lecz powinna inspirować aktywność nowatorską, która przygotowuje ucznia do życia w środowisku do potrzeb XXI wieku. Edukacja szkolna powinna nieść praktyczne powiązanie z aktywnością społeczną<sup>4</sup>.

---

<sup>1</sup>A. Adamski. *Rola procesów bioelektronicznych w kształtowaniu percepcji zmysłowej i funkcji psychicznych człowieka*, Wyd. Uniwersytet Śląski, Katowice 2006, s. 73.

<sup>3</sup>A. Adamski. *Percepcja muzyki, jej wymiar w sztuce i psychologii kwantowej*. Wyd. Compas, Bielsko - Biala 2008.

<sup>4</sup><http://sharedzilla.com/en/get?id=235822> ).

<sup>5</sup>H.Hentig, *Einführung in den Bildungsplan 2004*. In: Ministerium für Kultur, Jugend und Sport Baden - Württemberg 2004, 7 – 19.

Inne podejście do edukacji proponuje Bogusław Śliwerski, który mówi o wyspowej edukacji, w której filozofię życiową można sprowadzić do hasła: “być wolnym” i “być sobą”, a mimo to “być też razem”, “wśród swoich”. Jako klasyczny przykład wyspowej edukacji podaje klasy autorskie, integracyjne w szkolnictwie publicznym i niepublicznym, czy też szkołę z internatem A.S. Neilla – Summerhill. Śliwerski uważa, że głównym zadaniem szkoły winno być stworzenie warunków do indywidualnego rozwoju ucznia, szkoła wolna od stresu. Proces kształcenia nie może być jednostronnym monologiem nauczyciela, musi się opierać na dialogu. W toku edukacji głos ucznia musi być ważny tak, jak głos nauczyciela, a treść kształcenia powinna stanowić centralny punkt edukacyjny i wychowawczy, czyli powinna być ogniskiem, wiedzy o współczesnej rzeczywistości i wolności danej człowiekowi z natury <sup>5</sup>.

Te tezy bardzo mocno łączą się z rozwojem współczesnej cywilizacji, gdzie skomputeryzowane i zelektronizowane środowisko rozumiane jako środowisko informacyjne zapomni o wolności tradycyjnie rozumianej, a stanie się elektronicznym więzieniem. Każda wymiana informacji będzie musiała się dokonać według reguł dyktowanych przez urządzenie elektroniczne. Niewiele pozostanie człowiekowi na jego spontaniczność, fantazję, improwizację, a przede wszystkim na to, co czyni nas ludźmi. Wraz z rozwojem nauki i techniki idzie rozwój informacji. Natłok informacji o różnej treści, często przeciwnej na ten sam temat, powoduje, że uczeń staje się bierny wobec swojej rzeczywistości życiowej. Taki stan rzeczy prowadzi do zagubienia i blokowania twórczości uczniów. W rzeczywistości szkolnej przeważnie bywa tak, że wiele podręczników szkolnych szczególnie do klas początkowych jest nieodpowiednio opracowana, niska jakość metodyczna, chaotyczność językowa, silna koncentracja na poznawanie znaków literowych w oparciu o prymitywne metody, bez atrakcyjności zabawowej i braku uczenia transferowego, w którym powinny brać udział wszystkie zmysły, a nie tylko zmysł wzroku.

W wielu programach wychowawczych i edukacyjnych zatracono wartość sztuki, której celem jest likwidowanie dysfunkcji psychicznych dziecka z którymi przyszło do przedszkola, lub szkoły.

---

<sup>5</sup>B. Śliwerski, *Nowe konteksty (dla) edukacji alternatywnej XXI wieku*, Kraków 2001.

Nauczyciele często zapominają o tym, że powinni wspierać myślenie i działanie kreatywne ucznia, włączając go w nurt pracy nad sobą, a w szczególności w uczestnictwo w procesach rozwiązywania różnorodnych problemów życiowych.

### ***Społeczeństwo informacyjne a wartości etyczno-moralne***

Społeczeństwo XXI wieku musi nabyć wysokich kompetencji etyczno-moralnych i wrażliwości na drugiego człowieka, by jego elektroniczne wytwory nie czyniły zła i niszczenia jego człowieczeństwa. W tym ma mu pomóc sztuka, kształtująca wrażliwość na piękno i drugiego człowieka. Psychologia i pedagogika muszą stać się zatem bardziej otwarte na człowieka, wiele miejsca powinny poświęcić na profilaktykę i wychowanie przez sztukę. Sztuka dla dziecka nie jest tym samym, co dla człowieka dorosłego. Dla przeciętnego człowieka sztuka wiąże się zwykle z dziedziną estetyki i piękna. Sztuka dla dziecka jest środkiem wyrazu, staje się dla niego wyrazem myśli i przeżyć. Przeżycie estetyczne i doświadczenia uruchamiają mechanizmy dziecięcej psychiki, uaktywniają uśpione siły i blask dziecięcego życia. Dzięki sztuce niektóre dyspozycje ucznia, jego wrażliwość, wyobrażenia, zdolność do osobistego reagowania na bodźce świata zewnętrznego ujawniają się w stwarzaniu atmosfery uczestnictwa w kulturze. Sztuka dostarcza dziecku ogromnych możliwości, rozwija go wieloaspektowo, dlatego wychowanie nie może się ograniczać tylko do dziedzin określonych z góry przez system oświatowy, który kładzie nacisk szczególnie na zdobywanie dobrych ocen, przejście z klasy do klasy, zaliczenie egzaminu, a przy tym pomija wątek rozwoju osobowości dziecka przez sztukę, itp. Człowiek taki jest niejednokrotnie niezwykle inteligentny, jednak często nie potrafi ze swojej inteligencji skorzystać w swoim życiu społecznym. Umiejętność dostrzegania problemów, spostrzegania kształtu tudzież porządku interioryzacji oraz restrukturalizacji i poszukiwania kompetencji społecznych – to sprawności, których nie można się nauczyć w szkole i w domu bez obecności kultury i sztuki<sup>6</sup>.

Multimedialne komputerowe programy, zwłaszcza edukacyjne, umożliwiają szeroki przepływ informacji, ponadto pełnią funkcję

---

<sup>6</sup> L. Wygotski. *Psychologia sztuki*. PWN. Warszawa. 1984.

<sup>8</sup> A. Adamski, *Komputer a nadpobudliwość psychoruchowa*, w: *Informatyka w edukacji i kulturze*. Praca zbiorowa pod. red. Andrzeja Mitasa. Cieszyn 2005. s. 91-97.

emocjonalno-motywacyjną oraz poznawczo-kształcącą. Internet to wielka pomoc przy odrabianiu lekcji i wykonywaniu szkolnych zadań. To także wspaniały sposób poznawania ludzi z innych stron świata z innych kultur. To najtańszy bilet w podróż o dokoła świata. Jednak należy pamiętać, że Internet niesie ze sobą wiele zagrożeń w systemie kulturowym, moralnym, społecznym a szczególnie zdrowotnym. Pole elektromagnetyczne emitowane z monitora blokuje syntezę melatoniny, czego skutkiem tego działania jest, zaburzenie percepcji wzrokowej, obniżenie progu relaksacji, nadpobudliwość połączona z deficytem uwagi <sup>7</sup>.

Najwięcej zastrzeżeń budzą gry elektroniczne produkowane głównie z myślą o najmłodszych dzieciach. Małe dziecko nie potrafi oddzielić świata realnego od tego, który stworzono na ekranie komputera. Przeżycia, których doznaje podczas zabawy są prawdziwe i na ogół intensywne. Jeśli w grach, które widzi na ekranie, głównym zadaniem jest brutalne niszczenie i okaleczanie wirtualnego przeciwnika, jego naturalna wrażliwość ulega spłyceciu. Nadto dziecko może mieć problemy z rozumieniem pojęcia dobra i zła. W świecie gier dobrze czyni ten, kto niszczy innych, jest silny, bezwzględny i brutalny. Takie sceny wykorzystywane w grach często stanowią wzorzec do naśladowania. Przemoc, gwałt i okrucieństwo coraz częściej występują wśród dzieci starszych i młodzieży. Dlatego są to najczęściej dyskutowane problemy, z którymi borykają się rodzice, nauczyciele oraz wychowawcy <sup>8</sup>.

Wielogodzinne przesiadywanie przy komputerze w skrajnych przypadkach może prowadzić do obserwowanego coraz częściej uzależnienia. Przejawia się to tym, że dziecko rezygnuje z zabaw z kolegami, odrzuca propozycje wyjścia na dwór, niekiedy zaniedbuje obowiązki szkolne, histerycznie reaguje na wyłączenie urządzenia. Poza wpływami emocjonalnymi, należy uwzględnić także wpływ na zdrowie fizyczne i psychiczne dziecka. Komputer podczas pracy wysyła szkodliwe promieniowanie i niekorzystnie wpływa na wzrok, prowadzi do trwałych schorzeń. Ponadto gry komputerowe wypierają zdrowy styl życia, sport, spacer i zabawy na świeżym powietrzu. To z kolei przyczynia się do różnych chorób układu kostnego, krążenia,

---

<sup>8</sup> A. Wach, *Gry komputerowe – niewinna zabawa, czy zagrożenie?*. Edukacja Medialna 2000,1, s. 28-32.

zaburzeń psychicznych, co może stać się źródłem lęków, nerwic i negatywnych postaw<sup>9</sup>.

### ***Wychowanie dziecka przez sztukę***

Wychowanie przez sztukę oznacza „całokształt procesów i czynności zmierzających do pełnego rozwoju osobowości człowieka”<sup>10</sup>. Morawski twierdzi, że „nie ma sztuki, która by nie oddziaływała wychowawczo”<sup>11</sup>. Pojęcie „sztuki” obejmuje wyłącznie dzieła człowieka, nie zaś piękna zawartego w przyrodzie. Doniosłość wychowawczej funkcji sztuki wyraża się w tym, że czyni ona człowieka wrażliwym na potrzeby świata, uczy szacunku do niego, sprawiając, że świat wydaje się ciekawszy, piękniejszy i bogatszy. Dzięki sztuce duchowe przeżycia człowieka nabierają pełni i głębi. Wydaje się, że im więcej piękna, tym bardziej to piękno czujemy, tym więcej jest na świecie szczęścia. Kontakt ze sztuką daje jednostce poczucie duchowej więzi z przeszłością i z teraźniejszością. Jest, więc czynnikiem społecznej integracji jednostki. Sztuka spełnia niezwykle ważne funkcje w zakresie zaspokajania indywidualnych potrzeb dziecka, spośród których wyróżnić możemy: potrzebę doznawania przeżyć, potrzebę atrakcyjnego spędzania wolnego czasu, potrzebę twórczości ekspresji uczuć. Uczy żyć, wyrabia pożądane cechy charakteru, pogłębia wiedzę o życiu i o świecie, zaspokaja jego ciekawość świata; determinuje duchowy rozwój dziecka. Jest ona doniosłym czynnikiem porozumiewania się ludzi w płaszczyźnie uczuciowej, czyni zbliżenia między ludźmi. Dysponuje swoistym językiem, który pozwala przekazywać sobie nawzajem określone treści i wzajemne zrozumienie bez używania słów. Dziecko wyrażając siebie na sposób artystyczny, uczy się niezależnego myślenia i wyrażania swoich sądów<sup>12</sup>.

Wychowanie przez sztukę powinno obejmować takie czynności jak: prace tematyczne, konkursy artystyczne, rozwijanie samorodnej twórczości, ćwiczenia, naśladownictwo artystyczne, próby interpretacyjne, odbiór różnego typu imprez, pokazów, popisów, zwiedzanie wystaw, czy wreszcie indywidualna aktywność recepcyjna:

---

<sup>9</sup>A. Adamski, *Komputer i Internet w badaniach psychologicznych*, w: *Informatyka w edukacji i kulturze*, jw., s. 84 – 90.

<sup>10</sup>S. Wołoszyn, *Rozważanie ogólne. Zarys pedagogiki*. Red. Suchodolski B. PWN. Warszawa 1966.

<sup>11</sup>S. Morawski, *Trojaka funkcja wychowawcza sztuki*. Wyd. Estetyka. Warszawa 1963.

<sup>12</sup>S. Popek, *Aktywność twórcza dzieci i młodzieży*. Wyd. WSiP. Warszawa 1988.

czytelnictwo, słuchanie radia, uczestnictwo w koncertach, itp. Kontakt wychowanków ze sztuką powinien mieć charakter wszechstronny, zarówno pod względem dziedzin sztuki, z którymi się stykają, jak i rodzajów aktywności wyzwalanej w trakcie obcowania ze sztuką. Sytuacje wychowawcze składające się na proces wychowania przez sztukę muszą mieć bliski związek z życiem społecznym i stopniowo wprowadzać w bardziej odległe problemy tego życia<sup>13</sup>.

Obserwacja dziecka - oczarowanego, bądź przerażonego spotkaniem z dziełem sztuki, zwłaszcza z jego treścią, jest „królewskim traktem” do tajemniczej krainy podświadomości dziecięcej. Dziecko jest bardzo uwrażliwione na różne elementy sztuki (to jest: muzyka, taniec, malarstwo, baśń, poezja, teatr, balet) dziecko kontempluje, „rodzi” nieustanną kosmogenezę świata (światów). Toteż sztuka może być dla każdego dziecka doskonałą metodą terapii. Dziecięcy bogaty i oryginalny wachlarz marzeń świadczy o prawidłowym rozwoju emocjonalnym dziecka, o braku lęków, niepokojów i zahamowań w jego życiu, a równocześnie o gotowości do twórczej aktywności i twórczego eksperymentowania<sup>14</sup>.

Wiek XX nazywany jest niekiedy wiekiem filmu. Ta nowa dziedzina sztuki tak zawładnęła wyobraźnią mas, że trudno się dziwić, jak wielka tkwi w niej siła. Kulturotwórcza funkcja filmu nie budzi żadnych wątpliwości – od początku stał się on źródłem norm, wzorców, opinii, przekonań, kanonów estetycznych i moralnych, wreszcie mocy napędowych animujących działania już nie tylko jednostek, lecz całych narodów. Dzięki filmowi fantastyczne elementy baśniowe i magiczne, zawsze obecne w sztuce wyłącznie jako pewna konwencja przekazu treści i klimatu nierzeczywistych aspektów świadomości, zostały wkomponowane w naszą codzienną rzeczywistość<sup>15</sup>.

Poza filmem ważne miejsce w życiu każdego człowieka, a więc i dziecka zajmuje sztuka teatralna. Teatr jest źródłem wzruszeń doznań i nowych doświadczeń. Daje możliwość tworzenia i przeżywania nowej rzeczywistości, wykraczającej poza realny świat otaczający dziecka. Teatr to jedna z najstarszych dziedzin sztuki. Wrasta on w niemal we wszystkie formy społecznej egzystencji. Jest sztuką samodzielną a

---

<sup>13</sup> S. Michałowski. *Sztuka jako inspiracja twórcza w toku spotkań i dialogów edukacyjnych*. Wyd. Impuls. Kraków 1996.

<sup>14</sup> Z. Baran, *Terapeutyczna funkcja sztuki a osobowość dziecka*, „Wychowanie w Przedszkolu” 1966 nr 4, s. 189- 198.

<sup>15</sup> R. Zawadzki, *Psychologia i twórczość*. Wyd. WSiP. Warszawa 2005, s. 190.

jednocześnie dyscypliną integrującą inne gałęzie twórczości. Teatr stanowi sztukę tworzoną przez człowieka, dla człowieka i o człowieku, ukazuje różne sytuacje życiowe, rozmaitych problemów, pomaga dziecku dzięki temu lepiej poznać świat, ludzi i siebie samego<sup>16</sup>.

Teatr oddziałując na całą osobowość dziecka, zaspakaja jego potrzeby intelektualne, ekspresyjne, emocjonalne i estetyczne oraz pełni istotną funkcję w życiu indywidualnym i społecznym człowieka. Uprawianie sztuki teatralnej jest potrzebne dziecku, gdyż w teatrze może stworzyć swój własny świat kształtów, barw, dźwięków i słów, zdarzeń i problemów, przeżyć i wzruszeń, doznań osobistych i wspólnych. Udział w zajęciach teatralnych czyni dzieci wrażliwymi na dramatyczny charakter ludzkich przeżyć, a tym samym wychowuje umiejętność twórczego, dynamicznego myślenia<sup>17</sup>.

Każda dobrze zaplanowana praca zespołu dramatyczno - teatralnego ma ze swej natury ogromne i rzeczywiste zalety ideowo-wychowawcze, gdyż kształtuje wrażliwość artystyczną, wyobraźnię twórczą, ekspresję, samodzielność postaw wobec otaczającej rzeczywistości. Kształtuje ona również pracę zespołową, dyscyplinę i odpowiedzialność<sup>18</sup>.

Nauczyciele dostrzegają, iż działalność artystyczna umożliwia im dotarcie do dzieci, poznanie ich i nawiązanie z nimi serdecznych kontaktów niezbędnych do kształtowania poglądów, uczuć i postaw wychowanków oraz wspomagania rozwoju umiejętności praktycznych, zainteresowań, a nawet integralnej osobowości dzieci. Sztuka spełnia, więc wobec nauczyciela rolę nie tylko sondy pozwalającej przeniknąć lepiej świat przeżyć dzieci i młodzieży, lecz także ich miary wrażliwości oraz aktywności twórczej. W dziecięcym zespole teatralnym, podobnie jak w teatrze zawodowym, „splata się” wiele różnych dziedzin sztuki i techniki (literatura, plastyka, muzyka, ruch, efekty świetlne i akustyczne, konstrukcje i urządzenia techniczne), które pozytywnie wpływają na rozwój osobowości dziecka<sup>19</sup>.

Teatroterapia, choreoterapia, dramoterapia, choreodram wzmacniają poczucie własnej wartości grających w przedstawieniu

---

<sup>16</sup> A. Asyngier – Koziol, *Teatr – dziecko – edukacja*, w: „Kwartalnik Pedagogiczny” 2003 nr 3, s. 34-46.

<sup>17</sup> A. Drzewicka, *Dziecko i teatr*. Wyd. WSiP, w: „Życie Szkoły” 2001 nr 10, s. 604.

<sup>18</sup> I. Wojnar, *Teoria wychowania estetycznego*, Wyd. „Żak”, Warszawa. 1995.

<sup>19</sup> J. Fręś, *Edukacja teatralna w szkole średniej. Założenia – metody – promocje*. Centrum Doskonalenia Nauczycieli. Oddział w Katowicach, Katowice 1990, s. 87.

teatralnym, odzyskują wiarę w siebie, stają się otwarte, wolne niezależne, pokazują widowni swoje największe tajemnice i najbardziej bolesne przeżycia, uświadamiają nam swoje przeżycia, odczucia związane z odrzuceniem ich przez społeczeństwo. Teatrotterapia jest sztuką i rzemiosłem, służy jako narzędzie wewnętrznego wzrostu, rozwoju, wzbogacania osobowości dziecka. Dlatego też we współczesnej pedagogice wychowanie przez sztukę powinno nabierać coraz większego znaczenia. Kontakt poprzez sztukę zbliża dzieci i ludzi do siebie, daje im możliwości nawiązania więzi emocjonalnej. Wychowanie poprzez sztukę to nie tylko kształtowanie wrażliwości na piękno i umiejętności oceny estetycznej, ale jest to całokształt procesu wychowania wszechstronnie rozwiniętego, rozumnego, twórczego i wrażliwego na drugie człowieka i otaczający go świat<sup>20</sup>.

### ***Edukacja dziecka przez ruch***

Ruch jest podstawowym atrybutem życia, czynnikiem kształtującym rozwój somatyczny, psychiczny i motoryczny oraz zdrowie dziecka. Ruch odgrywa bardzo ważną rolę w życiu dziecka, jest powiązany z układem krwionośnym, oddechowym, nerwowo - mięśniowym i całą motoryką ustroju żywego<sup>21</sup>.

Znaczenie ruchu dla rozwoju osobowości dziecka wykazali pedagodzy żyjący na przełomie XIX i XX wieku. Wśród znanych postaci należałoby wymienić: Austriaka Rudolfa Steinera (1861-1925), szwajcara Emila Jaquesa - Dalcroze (1865-1950), Węgry Rudolfa von Labana (1879-1958), jego uczennicę Weronikę Sherborne (1922-1990) oraz S.N. Coleman. Rudolf Steiner jest twórcą antropozofii i teorii eurytmii. Eurytmia jest widzialną mową, sztuką ruchu i gestu prowadząca do duchowej introspekcji. Teoria Steinera eurytmia zakłada, że człowiek wyraża swoją osobowość - uczucia, myśli i wszelkie treści życia psychicznego za pomocą rytmu i ruchu. W szkole steinerowskiej zajęcia praktyczne powiązane są kompleksowo z pozostałymi przedmiotami nauczania, a wobec przedmiotów teoretycznych zajmują pozycję uprzywilejowaną. Obejmują one między innymi: prace w drewnie (stolarstwo, rzeźbiarstwo), w glinie, robienie

---

<sup>20</sup> S. Szafranec. *Między sztuką a terapią. Obszary poszukiwań*, w: *Dziecko i sztuka, wsparcie, terapia*. Pod red: Mirosławy Kapnik i Katarzyny Krasoń. Wyd. Uniwersytet Śląski Katowice 2003, s. 103 –139.

<sup>21</sup> A. Jacewski, *Biologiczne i medyczne podstawy rozwoju i wychowania*. Wyd. PZWL. Warszawa 1998, s. 104.

na drutach, szydełkowanie, tkactwo, wypiek chleba, gotowanie, wyplatanie z wikliny, prace w lesie, ogrodzie, na polu itp. Owa różnorodność rozmaitych zajęć praktycznych i artystycznych ma przyczynić się do ukształtowania osobowości o silnej woli, zorientowanej na działanie, przezwyciężania trudności, rozwiązywania problemów związanych z osiągnięciem zamierzonego celu, także ma spełniać rolę terapeutyczną w zakresie nadpobudliwości psychoruchowej i udoskonalać będzie koordynację wzrokowo-ruchową. Proces ten prowadzi do integracji osobowości<sup>22</sup>.

Twórcą nowoczesnego wychowania muzycznego, opartego na gimnastyce rytmicznej jest Emil Jacques - Dalcroze. Jego koncepcja stanowi wcielenie i przeniesienie idee Steinera na grunt pedagogiki, a wychowanie muzyczne oparto na rytmie i muzyce. „Wychowanie przez rytm i dla rytmu wytwarza w nas rozmaitość nawyków ruchowych, czyni nasz układ nerwowy bardziej harmonijny, a ciało bardziej giętkie i pozwala równocześnie nad nim panować<sup>23</sup>.

Rytmika, będąc powiązaniem muzyki i ruchu, poszukuje relacji pomiędzy ruchem ciała, a ruchem dźwięków. Poczucie rytmu jest podstawową zdolnością muzyczną obok słuchu. Każda muzyka przebiega w czasie, a jej przebieg reguluje rytm. Są, więc w niej dźwięki dłuższe i krótsze, różnorodne ugrupowania rytmiczne i powtarzające się schematy. Warunkiem odbioru tego rytmiczno- czasowego przebiegu muzyki jest ta właśnie specyficzna zdolność pocucia rytmu. Jest to umiejętność spostrzegania, pamiętania, odtwarzania i tworzenia nowych stosunków czasowych w muzyce<sup>24</sup>.

Organizacja wysokości dźwięku w muzyce opiera się na jeszcze jednym, specyficznym muzycznym zjawisku, jakim jest tonalność, która ma znaczenie w ustalaniu zasady hierarchii ważności dźwięków ze względu na ich wysokość. Własność ta zwiększa pojemność informacyjną języka muzycznego i jest powszechnym zjawiskiem muzycznym<sup>25</sup>.

Rudolf Laban, twórca nowoczesnej kinetografii oraz gimnastyki ekspresyjnej twierdzi, że ruch jest wyrazem potrzeby ludzkiej

---

<sup>22</sup>Ch. Lindenberg. *Wychowanie bez lęku: pedagogika steinerowska*. Wydawnictwo Spoleczne Towarzystwo Oświaty. Warszawa 1992, s. 117.

<sup>23</sup> E. Dalcroze, *Rytmika i nowoczesna sztuka ruchu*. W: ( red): Wojnar I., *Wychowanie przez sztukę*. Przel. A. Kruz, PWN. Warszawa 1965, s. 45.

<sup>24</sup> M. Przychodzińska – Kaciczak, *Dziecko i muzyka*. PWN. Warszawa 1974, s. 49.

<sup>25</sup> W. Rudziński, *Nauka o rytmie muzycznym*, PWM, Kraków 1987, s. 112.

aktywności. Przez ruch naszego ciała uczymy się nawiązywać kontakty z otaczającym nas światem. Zdaniem Labana najwyższym poziomem rozwoju aktywności ruchowej jest „ruch kreatywny”, który daje możliwość zaspokojenia potrzeby twórczej. Kreatywność jest manifestacją wewnętrznych stanów świadomości i emocji człowieka, co prowadzi do rozładowania negatywnych przeżyć i odreagowania napięć psychicznych. Ruch z jednej strony ma istotne znaczenie dla rozwoju osobowości człowieka, z drugiej zaś może stać się istotnym elementem terapii<sup>26</sup>.

Współczesna cywilizacja prowadzi do stopniowego ograniczenia ruchów i w konsekwencji do powolnej eliminacji naturalnej kinetyki ciała. Dzieciom zabrania się wiele form zachowania, a znaczną część czasu spędzają przed telewizorem i komputerem. Zdaniem Labana to ciągle ograniczanie swobody ruchu począwszy od wczesnego dzieciństwa, poprzez okres dorastania, aż do dorosłości prowadzi do wewnętrznych napięć, które stają się „chronicznym stanem organizmu”. Jeśli ten stan okresowo nie zostanie rozładowany, prowadzi to do stresów, stanów niepokoju i zahamowań psychicznych a także do utraty wiary we własne siły. Idee wspomagania rozwoju dziecka przez ruch, taniec oraz nawiązanie więzi emocjonalnej z innymi ludźmi pogłębiła pani pedagog Weronika Sherborne. W metodzie R. Labana i W. Sherborne wyróżnia się kilka kategorii ruchu.

1. Ruch prowadzący do poznania własnego ciała. Ruchy należące do tej kategorii pozwalają na stopniowe poznawanie poszczególnych części ciała, co stanowi to kluczową sprawę. Szczególne znaczenie mają stopy, kolana, nogi, biodra, gdyż na nich opiera się ciężar ciała oraz stanowią one łącznik między człowiekiem a podłożem ziemi. Każdy człowiek ma potrzebę poznania i kontrolowania własnego ciała. W sytuacji, gdy nie może tego osiągnąć, prowadzi to do niepokoju, napięcia i zaburzeń w zachowaniu. Poznawanie własnego ciała i kontrola nad jego ruchami prowadzi do ukształtowania własnej tożsamości, wyodrębnienia własnego „ja”.

2. Ruch kształtujący związek jednostki z otoczeniem fizycznym – ta kategoria ruchu ma na celu wykształcenie orientacji w przestrzeni, by na tej podstawie mógł się wytworzyć związek między człowiekiem i tym, co go otacza.

---

<sup>26</sup> W. Gniewkowski, *Gimnastyka twórcza R. Labana*, w: „Wychowanie w Przedszkolu” 1985 nr 5, s.76 – 83.

3. Ruch wiodący do wytworzenia się związku z drugim człowiekiem prowadzący do wytworzenia zaufania do drugiego człowieka, budowanie pozytywnych relacji z drugim człowiekiem.
4. Ruch prowadzący do współdziałania w grupie, polega na adaptacji ruchów własnych do ruchów partnera i grupy <sup>27</sup>.
5. Ruch kreatywny- jest to ruch spontaniczny – jest to taniec swobodny, wyzwolony. Ma on pomóc w wyrażeniu „siebie” w sposób twórczy<sup>28</sup>.
6. Doskonalenie płynności ruchów i wyczucie ciężaru ciała w przestrzeni i w czasie.

W edukacji dziecka przez ruch na szczególną uwagę zasługuje metoda Amerta Movement, która dotyczy pracy z ciałem, opierająca się na naturalnym ruchu i medytacji. Metodę tę stworzył Suprpto Suyodarmo (Prapto), filozof pochodzący z Indonezji. Połączenie własnego rozwoju duchowego z tańcem indonezyjskim zainspirowało go do stworzenia „filozofii ruchu”. Ćwiczenia ruchowe tej metody wykorzystują proste elementy, takie jak siedzenie, pływanie, chodzenie, leżenie oraz dwie formy medytacji, a mianowicie: jedna oparta na relaksacji ciała, umysłu i uczuć poprzez poddanie się ruchowi i intuicji ciała oraz druga, podczas której akcent stawia się na skupieniu myśli, uczuciach i wrażeniach, płynących z wewnątrz ciała. Filozofia i praktyka Amerta Movement związana jest z trzema aspektami świadomości to znaczy własnego ciała, myślenia oraz odczuwania. Prapto rozwija wrażliwość na odczuwanie emocji. Ważne jest, aby czuć się komfortowo z ekspresją emocji zarówno własnych, jak i w interakcji z innymi ludźmi. Metoda Prapto pozwala uzyskać wiele korzyści, są nimi: osiągnięcie stanu relaksacji, zwiększenie własnej ekspresji, umiejętności rozumienia siebie, poszerzenie świadomości własnego ciała, uczuć i ewentualnych problemów, zwiększenie umiejętności koncentracji uwagi, możliwość poznania oraz uświadomienia sobie granic w obrębie własnego ja i w relacjach z innymi. Rozszerzając zakres ekspresji naszego ciała, możemy w znacznej mierze dotrzeć do tego, co w nas ukryte i nauczyć się skuteczniej z tego korzystać<sup>29</sup>.

---

<sup>27</sup> Por. V. Sherborne, *Ruch rozwijający dla dzieci*. PWN. Warszawa 2003.

<sup>28</sup> Tamże.

<sup>29</sup> A. Wojciechowska, A. Bielańska, *Amerta Movement, czyli „Filozofia ruchu” w terapii osób chorych psychicznie*, w: „Psychoterapia” 2001 nr 1, s. 116.

Należy tu również wspomnieć o kinezylogii edukacyjnej amerykańskiego filozofa i pedagoga P. Dennisona, w której ważną rolę odgrywają ćwiczenia ruchów naprzemiennych, leniwe ósemki, rysowanie oburącz liter alfabetycznych, słonia, oddychanie przeponowe i tym podobne. Pozytywne wyniki tej metody, to doskonalenie płynności i elastyczności ruchów w zakresie małej motoryki, poprawa koordynacji wzrokowo-ruchowej, widzenia, słuchu, pisanie, usprawnienie lateralności i nauki czytania.

W edukacji przez ruch na szczególne uznanie zasługuje publikacja Doroty Dziamskiej, która pokazuje znaczenie ruchu w poznawaniu konfiguracji przestrzennej. Dzieci chodząc po klasie w rytm muzyki, bawiąc się, trzymając w ręku kredki, lub pisaki nanoszą na kartki swoich kolegów, lub koleżanek kropki, kółka, kreski, wiązki, owale i tym sposobem rysują na tych kartkach na przykład łąkę, morze, pole, drzewa, parasol, niebo oraz inne konfiguracje przestrzenne zaczerpnięte z przyrody. W tej zabawie dzieci ćwiczą ruch ręki, poznawanie przestrzeni na papierze, co jest bardzo ważne dla wyobraźni dziecka. Dzieci wykonując te czynności zabawowe są w stanie bardzo szybko nauczyć się proporcji przedmiotów w pewnej konfiguracji przestrzennej, na przykład proporcji drogi do swojego domu, okien w domu, przedmiotów, lub drzew, wokół domu i szkoły. Taka zabawa jednocześnie wycisza dzieci i ćwiczy koncentrację uwagi<sup>30</sup>. Dziecko w zabawie nie tylko ćwiczy ruchy, ale poznaje otaczający go świat społeczny i przyrody. Zabawa daje dziecku pełnię życia, której ono potrzebuje: jest dla niego pracą, myśleniem, twórczością, realizmem, fantazją, odpoczynkiem, i źródłem radości<sup>31</sup>. Zainteresowanie dzieci wspólną zabawą eliminuje u nich cechy egocentryczne, uwrażliwia na troski i kłopoty innych, wzbogaca treści emocjonalne w życiu dziecka<sup>32</sup>.

Nieobojętne są dla dzieci także elementy muzyczne w piosenkach. Śpiewając dzieci doświadczają fizycznie piękna melodii, rytmu, tempa i dynamiki. Poza tym umiejętność śpiewania może zarówno w terapii, jak i autoterapii pomóc dziecku zapomnieć o swoich problemach. Śpiew może być, formą rozładowania emocji,

---

<sup>30</sup> D. Dziamska, *Edukacja przez ruch*. Wyd. WSiP. Warszawa 2005.

<sup>31</sup> M. Żebrowska. *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*. PWN. Warszawa 1973.s.243.

<sup>32</sup> M. Kopacz. *Wpływ muzykoterapii na obniżenie poziomu agresji u dorastającej młodzieży*, „Psychoterapia” 1997 nr 4, s. 45.

których dziecko nie potrafi wyrazić słowami. Wyzwalają radość, co terapeutycznie działa na dzieci z zahamowaną mową, czy jękające się pobudzając w nich chęć do śpiewu. Wydłużanie sylab w śpiewie pozwala na dokładniejsze ukształtowanie wymowy samogłosek. Rytm i tempo piosenki pozwalają u dziecka wyrazić płynność tekstu i tym samym uniemożliwiają jękanie<sup>33</sup>.

Śpiewanie to także rozwój aparatu oddechowego. „Mowa rytmizowana ujęta we frazy i zdania, śpiew wymagający zachowania struktur formalnych oraz różne postacie ruchu, zwłaszcza z rekvizytami, pobudzają oddychanie i wpływają na zmianę jego specyfiki, toteż powinny być traktowane jako terapia oddechowa. W czasie ćwiczeń należy dążyć do uzyskania jak największego rozluźnienia całego ciała. Nauka poprawnego śpiewu, prawidłowej emisji głosu i artykulacji, odpowiedniego oddechu jest ważnym aspektem poznawania samego siebie i rozwoju osobowości dziecka.<sup>34</sup>

Wiersze, piosenki, bajki i opowiadania, inscenizacje, obcowanie z przyrodą, czy zajęcia i zabawy artystyczne - ruchowe sprzyjają rozwojowi uczuć estetycznych, wzbogacają zasób wiedzy dziecka, rozwijają uczucia intelektualne. Śpiew bardzo pozytywnie oddziałuje na pracę serca, przyczynia się do całkowitej relaksacji mięśni i odprężenia psychicznego.

Taniec jest sztuką bardzo złożoną, ruch taneczny w powiązaniu z muzyką angażuje jednocześnie kilka analizatorów (ruchowy, słuchowy, wzrokowy, dotykowy) i tym samym aktywizuje niemal cały organizm dziecka. Terapeuci od tańca widzą w zaburzeniach emocjonalnych patologiczny rozłam pomiędzy ciałem i duszą. Powoduje to, że człowiek jest odcięty od swojego ciała i wewnętrznych uczuć. Rozłam ten spowodowany jest przez ciało, którego mięśnie są napięte, a oddech nieregularny. Tak właśnie reaguje nasz organizm w celu odparcia jakiegoś wewnętrznego, bądź zewnętrznego zagrożenia. Tańcząc dziecko poznaje siebie, a także swoją psychikę. Tłumione emocje bada za pomocą ruchów, dzięki czemu może je poznać i zwerbalizować. Taniec przyczynia się do nabywania i kształcenia elegancji i kultury ruchów, dostarcza przeżyć estetycznych, zmian w zakresie wrażliwości na sztukę. Niesie ze sobą

---

<sup>33</sup> J. Stadnicka, *Terapia dzieci muzyką, ruchem i mową*. W S i P. Warszawa: 1998.s. 241.

<sup>34</sup> J. Uchyla – Zroska, *Sztuka wyrażona mową i śpiewem*, w: *Muzyka w edukacji i wychowaniu*, red: Danel - Bobrzyk H. Wyd. Uniwersytet Śląski w Katowicach. Katowice 1999.s 88.

wiele przyjemnych uczuć, daje wiele satysfakcji pozwala osiągać osobiste sukcesy, podnosi samoocenę, pozwala lepiej poznać własne ciało, oraz pomóc dzieciom wyrazić się bez słów i pokazać to, co dzieje się w ich głębi ciała<sup>35</sup>.

### ***Patologia ruchu i jego skutki w destabilizacji osobowości dziecka***

Dzieci nadpobudliwe wykonują bardzo wiele ruchów nieuporządkowanych, niepotrzebnych i zbędnych. Wykazują wzmożoną aktywność ruchową, zaburzenia koncentracji, nadmierną impulsywność, często zmieniają formę swojej aktywności, podejmują czynności, których nie kończą, są gadatliwe, krzykliwe, a czasami agresywne. Z dziećmi nadpobudliwymi można postępować w dwojaki sposób albo pozwolić im wyladować swoją energię, ale w ukierunkowany sposób - poprzez taniec, psychogimnastykę, śpiew, rytmikę lub wyciszać je uczyć koncentracji i umiejętności skupiania się na jednej czynności. Celem rytmiki jest uporządkowanie ruchów poprzez zabawę muzyczno-ruchową, taniec<sup>36</sup>. Ważną rolę odgrywa tu również pływanie oraz ćwiczenia Dennisona w zakresie naprzemiennych ruchów<sup>37</sup>.

W organizmach pozbawionych ruchu zachodzą procesy patologiczne. Badania prowadzone nad becznością ruchową wykazały, że brak ruchu prowadzi do patologii jak: atrofia mięśni, atrofia tkanek, osteoporoza, zmniejszenie objętości serca. Przebywanie w otoczeniu, które nieustannie ogranicza naturalne potrzeby ruchu jest przyczyną stresów psychicznych, stanów niepokoju i zahamowań w rozwoju fizycznym. Prowadzi to do utraty wiary we własne możliwości i izolacji w kontaktach interpersonalnych. Dzieciom nieśmiałym poprzez taniec można pomóc im zapewniając stałe miejsce w grupie i stopniowe powierzanie im ról w parze, bądź w grupie. Ważne jest by każde dziecko, nawet przekonane o swoich trudnościach, mogło poznać własne możliwości i doświadczyć sukcesu. Jednym z podstawowych osiągnięć terapeutycznych jest zbudowanie u dziecka świadomości własnej osoby akceptacji samego siebie. Silny obraz

---

<sup>35</sup> D. Koziello. *Tanec i psychoterapia*. Wyd. KMK. Promotions. Poznań 2002.

<sup>36</sup> H. Nartkowska. *Wychowanie dziecka nadpobudliwego*. Nasza Księgarnia. Warszawa 1986.s. 17.

<sup>37</sup> R. Warszawski. *Jak nyleczyłem dziecko z dysleksji*. Wyd. Akapit. Toruń 2002.s. 145.

samemu sobie daje wiarę w sukces życiowy, nie prowadzi do anoreksji, bulimii, obniża wskaźnik depresji i chorób psychicznych.<sup>38</sup>

Rytmika, ruch, muzyka kształtują wrażliwość na piękno, rozwijają wyobraźnię, zaspokajają potrzebę ekspresji, uczą samodzielności myślenia i oceny estetycznej. Pozytywnie wpływają na rozwój intelektualny i emocjonalny dziecka<sup>39</sup>.

### ***Studia dla wychowawców dziecka przedszkolnego***

W centrum idei „Nowego Wychowania” leży troska o wieloaspektowe walory edukacyjne i wychowawcze dziecka. Wychowanie przedszkolne i nauczanie wczesnoszkolne wymaga nowego opracowania, gdyż dotychczasowy system edukacyjny staje się często „producentem” dysfunkcji psychicznych u dzieci. Zbyt duża ilość materiału, mało czasu na inwencję twórczą dziecka, abstrakcyjny przekaz informacji ze strony nauczyciela i materiałów dydaktycznych, słaba metodyka, różnice edukacyjne pomiędzy nauczaniem w przedszkolu, a pracą w szkole powodują u dziecka frustrację i stres. Ta dysharmonia psychiczna wyraża się u dziecka brakiem koncentracji uwagi, buntem, agresją słowną i fizyczną, zaburzonym rytmem dnia, nasileniem dysfunkcji psychicznych.

Stworzenie przedszkola dla wszechstronnego rozwoju dziecka i jednocześnie budowanie fundamentu dla zdrowej i dojrzałej osobowości wymaga opracowania nowych programów edukacyjnych i wychowawczych, które miałyby wymiar studium dla nauczycieli. W programach tych powinny być uchwycone następujące elementy:

1. Każdy nauczyciel, pedagog, powinien mieć świadomość, że zgodnie z teorią psychoanalizy dziecko do 3 roku życia tworzy jedność z matką. Około 3 roku życia następuje wyodrębnienie struktury ja i zaczyna się budowanie fundamentu do przyszłej tożsamości dziecka oraz możliwości kontrolowania własnego zachowania. W budowaniu fundamentu tożsamości dziecka wymagana jest od rodzica a przede wszystkim od nauczyciela przedszkolnego szerokiej wiedzy. Dziecko przedszkolne cechuje silna potrzeba ruchu (głód ruchu). Szczególnie dynamiczny rozwój ruchu zaczyna się około 5 roku życia zwanego

---

<sup>38</sup> A. Adamski . *Rola muzyki w procesie wychowania dzieci i młodzieży*, w: Czubała D, Grzybek G. (red). *Wokół wychowania*. Wyd. AT H. Bielsko- Biała: 2003.s. 132.

<sup>39</sup> S. Jakubiec. *Aktywność estetyczna dziecka w zintegrowanym systemie nauczania*. Wyd. Impuls. Kraków 2006.

złotym okresem w rozwoju ruchowym dziecka. Dzieci w tym wieku przyswajają sobie kilka umiejętności ruchowych jednocześnie. Kształtują się kombinacje różnych form ruchu: biegu i skoku, biegu i kopnięcia piłki, chwytu i rzutu. Zaznacza się duża zmienność ruchów i niska zdolność koncentracji. Dziecko przedszkolne ma duże kłopoty z orientacją przestrzenno-czasową, dlatego wymaga ono ćwiczenia tych umiejętności. Pojęcie przestrzeni możemy ćwiczyć na przykład dzięki wycieczce po najbliższej okolicy: obserwację i opisywanie cech przedmiotów oddalonych i położonych blisko dziecka, zestawienie w sceny tematyczne z zachowaniem wzajemnych proporcji figur, ludzi, zwierząt, modeli, przedmiotów, budynków, konfiguracji pól, dróg, linii itp. Wyrabianie wrażliwości na barwę i inne wartości plastyczne. Dzieci trzyletnie potrafią rozróżniać cztery podstawowe kolory (barwy) czerwony, żółty, zielony i niebieski. Z każdym następnym rokiem wzrasta zdolność różnicowania dalszych kolorów i odcieni barwnych u dzieci.

Z badań autora wynika, że odbiór koloru i barwy przez dziecko jest oznaką jego życia psychicznego. Badanie przy pomocy spektroskopu potwierdza, że stan psychiczny dziecka jest odbiciem kolorystyki barwnej.

Kolejną jakością wzrokową jest linia. Udoskonalenie czynności percepcyjnych odbywa się na podstawie obserwacji przyrody, poprzez określenie kształtu i faktur różnych przedmiotów. Obserwacji faktur dziecko dokonuje poprzez dotyk, słuch, smak i wzrok, a później poprzez układ kresek, plam i brył tworzy fakturalny obraz krajobrazu. Dziecko uczy się:

- układania na płaszczyźnie prostych układów statycznych i dynamicznych,
- wycinania z kolorowego papieru różnych figur,
- sklejanie z szarego papieru różnych przedmiotów,
- formowanie przestrzenne poprzez zginanie, sklejanie, zgniatanie itp.,
- przedstawianie i nasycanie jasności barw, rysunek piórkiem od ptaka, węglem, patykiem, pędzlem, tuszem, a także podobieństwa światła,
- widzenia w perspektywie. Zadaniem dziecka jest rysowanie i rozróżnianie linii i przedmiotów w perspektywie. Pełny potencjał widzenia trójwymiarowego rozwija się z czasem i wymaga doświadczenia a przy rozpoznawaniu wypukłości, krzywizn rozkładu światła i cieni musimy się uczyć całe życie. Często te czynności są

zaniedbywane przez przedszkole i szkoły, czego wynikiem są u dzieci kłopoty z geometrią przestrzenną<sup>40</sup>.

Spostrzeganie bryły, wiąże się ze spostrzeganiem przestrzeni, głębi, oceny odległości, prędkości i rozmiarów przedmiotów. Dziecko uczy się rozróżniać ciężaru brył w zależności od wielkości i wykonanego materiału, proporcji ludzi, zwierząt, drzew itp.

W edukacji przedszkolnej powinien znaleźć się również program uczenia dzieci takich czynności jak rozróżnianie kierunków: pod, nad, obok, do środka, z boku, z tyłu, z przodu, a w tańcu wedle osi przód- tył, w prawo- lewo, w górę - dół. Czynności tych uczymy dzieci w formie zabawy – dziecko ukrywa się pod drzewem, za drzewem, z tyłu domu itp. Znajomość tych czynności ułatwia dziecku w rozwiązywaniu zadań matematycznych i rozwija orientację przestrzenno- geograficzną u dziecka.

2. W sali przedszkolnej powinien znajdować się duży zegar, po to, by dziecko mogło wiedzieć, że godzina 16.00 na zegarze, to koniec pracy w przedszkolu i o tej godzinie przyjdzie po nie mama.

3. Dzieci w okresie przedszkolnym bywają labilne emocjonalnie. Uporczywie poszukują odpowiedzi na kwestie rodzące się podczas poznawania świata. Dziecko przedszkolne nie ujmuje licznych związków logicznych. Uczy się, poznaje podstawowe symbole i znaki i zaczyna się nimi posługiwać. Mówi to, co myśli. Uczy się coraz więcej słów a nawet samo tworzy neologizmy, nadal ma problem z koncentracją. Nie potrafi zrozumieć inności, uznaje, zasadę, że tak jak ono myśli, myślą wszyscy. Potrafi jednak doskonale wykrywać różnice występujące w przedmiotach i obiektach. Świetnie radzi sobie z segregowaniem rzeczy, uwzględniając ich podobieństwa i różnice. Dzieci pięcioletnie potrafią zakwalifikować przedmioty do jakiejś grupy ze względu na określoną cechę. U 6-7 letniego dziecka zaczynają się już rozwijać uczucia społeczne, moralne, estetyczne i intelektualne. Dla lepszego rozwoju dziecka można by zastosować metodę Prapto, która rozwija wrażliwość na odczuwanie emocji, prowadzi do stanu relaksacji, zwiększenia własnej ekspresji, umiejętności koncentracji

---

<sup>40</sup> C. Hannaford, *Zmysłne ruchy, które doskonałą umysł*. Wyd. Medyk. Warszawa 1995.

uwagi, uświadomienia sobie granic w obrębie własnego ja i w relacjach z innymi<sup>41</sup>.

Przedszkole powinno dbać o rozwój aktywności twórczej dziecka – dziecko tańczy, gdy słyszy muzykę, śpiewa, gdy zna piosenkę, rysuje, gdy widzi kredki lub pisaki, dziecko przedszkolne jest pełne ekspresji i spontaniczności. Jego twórczość pozwala mu zaspokoić potrzeby poznawcze i estetyczne. Rysunki dziecka przedszkolnego nieustannie się zmieniają się wraz z rozwojem manualnym. Rozpoczyna się faza bazgrot, później wylaniają się bardziej konkretne kształty i postaci. Dzieci bardziej dokładnie kolorują swoje rysunki oraz uwielbiają wycinać i naklejać. Rysowanie u dziecka jest formą ekspresji a nie sposobem tworzenia sztuki i jej piękna. Budowanie figur powoduje, że rysunek dziecka pozbawiony jest proporcji, jest mało przejrzysty a mimo to cechuje go oryginalność i świeżość. Rysunek dziecka w tym okresie charakteryzuje się dużą liczbą kolorów i różnych znaków, które są znane dziecku.. Rysunki wyrażają wiedzę dziecka o rzeczywistości. Dziecko rysuje to, co wie, ignorując granice świata wizualnego, uwydatnia w rysunku tylko istotne cechy rysowanego obiektu oraz dokonuje przekształceń obiektów trójwymiarowych, po to by przedstawić je na dwuwymiarowej płaszczyźnie. Dzieci lubią brać udział w przedstawieniach i teatrzykach. Układają i deklamują wierszyki. Łatwo uczą się piosenek. Potrafią maszerować do rytmu, wystukiwać proste dźwięki na bębenkach, powtarzać klaskanie w dłonie za nauczycielką. Wszystkie wytwory dziecięce stanowią bogate źródło informacji o samym dziecku oraz o jego sytuacji rodzinnej. Stanowią również podstawę do diagnozy i rozpoznawania zaburzeń rozwojowych wieku dziecięcego

4. Kształtowanie magicznej wyobraźni dziecka poprzez czytanie bajek i baśni. Dziecko w takim świecie może odnaleźć to, co samo przeżywa i napawa go niepokojem – łatwiej będzie mu zrozumieć zasady rządzące światem i zachowanie człowieka i ludzi. W bajkach nie tylko dobro zwycięża nad złem, ale często ten, kto jest mały i słaby wygrywa z ze silnymi, jeśli ma dobre serce i harda ducha. Budzi to w dziecku nadzieję i napawa optymizmem. Dziecko poznaje abstrakcyjne pojęcia, takie jak dobro i zło, sprawiedliwość i niesprawiedliwość,

---

<sup>41</sup>A. Wojciechowska, A. Bielańska, *Merta Movement, czyli „Filozofia mchu” w terapii osób chorych psychicznie*, w: „Psychoterapia” 2001 nr 1, 116.

miłość – nienawiść, przyjaźń – wrogość i wiele innych uczuć. Uczy się także wrażliwości, zachowań prospołecznych oraz empatii.

Nauczycielka powinna uczyć dzieci przedszkolne pisanie bajek w formie symbolicznej: kropek, kresek, rysunków, które często są nieczytelne dla nauczycielki, lecz znane dla dziecka. Dzieci same czytają swoje własne opowieści. Ich historyjki są bardzo bogate i wyszukane. Podczas gdy dziecko czyta swoją opowieść, nauczycielka zauważa, które obrazy są emocjonalnie ważne dla autora bajki. Nauczycielka wykorzystuje takie informacje i mówi do dziecka „wygląda na to, że słowo np. „park” jest twoim ulubionym słowem. Czy chciałbyś zobaczyć jak się pisze to słowo. Dzieci niemal zawsze chcą wiedzieć, jak dorosły pisze to słowo. Nauczyciel pisze to słowo na tablicy, lub w jego zeszytce. W następnej historyjce dziecko będzie miało różne gryzmoly z wyróżniającym się słowem „park”. Dziecko nauczyło się całego słowa bez żadnego wysiłku <sup>42</sup>.

Wspomagającą formą uczenia liter może być ruch i taniec. Dzieci stoją wraz z instruktorem na sali, która posiada ścianę lustrzaną. Instruktor ręką rysuje określoną literę, dzieci widząc to w lustrze, powtarzają tę czynność. Litery w lustrze mogą być pisane również nogą, można je również „wytańczyć”.

5. Muzykowanie w przedszkolu i sztuka wyrażona mową i śpiewem, to podstawowa forma rozwojowa dziecka.

Zadaniem przedszkola, to uczenie wymowy, poprzez rozróżnianie intonacji, barwy i kolorystyki głosu, wyrazistość słowa, precyzja wymowy, wyrazistość konstrukcji przekazu. Deklamacja, recytacja, czyli deklamacja i mówienie artystyczne, precyzja rytmiczna itp. Dzieci uczymy muzykowania na instrumentarium Orfa, oraz organizujemy zabawy z rytmizowaniem tekstów. Uczymy piękna ruchu, aparycji, utrzymania równowagi sylwetki ciała itp. W tym celu można wykorzystać elementy tańca i baletu. Kształtujemy lateralizację, koordynację wzrokowo- ruchową.

Eurytmia Steinera zakłada, że człowiek wyraża swoje uczucia, myśli i wszelkie treści życia psychicznego za pomocą ruchu i rytmu. Ruch jest niezastąpionym środkiem wychowania moralnego, estetycznego i społecznego. W rozwoju ontogenetycznym ruch ujmowany jest jako niezbędna podstawa zdrowia fizycznego i psychicznego dziecka.

---

<sup>42</sup> C. Hannaford, *Zmysłne ruchy, które doskonają umysł*. Wyd. Medyk. Warszawa 1995, s. 85.

7. Kształtowanie mechanizmu naśladownictwa, który jest niezmiernie ważny w procesie edukacji, a także w rozwoju psychicznym dziecka. U dzieci autystycznych mechanizm naśladownictwa nie istnieje, podobny problem jest u dzieci mocno znerwicowanych. Małe dziecko ucząc się języka naśladuje najpierw dźwięki i intonacje, a później składnię. Od wzorców osobowych, jakie obserwują dzieci zależy ukształtowanie prawidłowych czynności i zachowań. Mechanizm naśladownictwa uaktywnia cały proces edukacyjny i zdrowotny dziecka.

8. Przedszkole poprzez sztukę powinno budować dojrzałość szkolną u dziecka, która łączy się z doświadczeniem dziecka w sferze motorycznej, umysłowej, emocjonalnej i społecznej. O dojrzałości społeczno- emocjonalnej świadczy pewien stopień uspołecznienia, umożliwiający dziecku nawiązywanie kontaktów ze swoimi rówieśnikami i jednocześnie zdolność do podjęcia edukacji szkolnej.

W przedszkolach i szkołach u dzieci zauważa się wiele dysfunkcji psychicznych, które mogą być korygowane przez rytmikę, taniec, muzyka i sztukę. Taniec często opowiada o kłopotach, zmartwieniach, zadawnionych kompleksach, o tym, co nasze ciało pamięta. W tańcu zrzuca się swoje maski, odzyskujemy własny rytm, płynność ruchów, grację i oczyszczamy się z negatywnych emocji. Zabawy taneczne i gry ruchowe wpływają korzystnie na rozwój umysłowy dzieci, a także na kształtowanie ich woli, charakteru – rozwijając cechy, jak: samodzielność, śmiałość, pomysłowość, panowanie nad sobą i zdyscyplinowanie. Wychowanie przez sztukę i ruch wyrabiają poczucie rytmu, pamięć muzyczną, myślenie, uwagę, wyobraźnię przestrzenną, estetykę ruchu i wrażliwość muzyczną. Muzyka w sposób wręcz magiczny jest w stanie otworzyć wnętrze dziecka, pozwala mu przeżywać ją, a zarazem odkrywać ich własne uczucia i emocje. Muzyka harmonizuje relacje dziecka ze światem. Jest uniwersalna w zakresie komunikacji, zwłaszcza w sferze emocjonalnej i uczuciowej, oraz może sprzyjać poczuciu wewnętrznej odnowy. Leczenie muzyką doskonale się sprawdza w pracy z dziećmi z różnymi dysfunkcjami psychicznymi. Często jest wykorzystywana w pracy z dziećmi niewidomymi i odgrywa ogromną rolę w ich życiu, gdyż trafia wprost do ich sfery uczuciowej. Percepcja muzyki kształtuje charakter dziecka, redukuje lęk, niepokój i poczucie izolacji a równocześnie pozytywnie wpływa na postawę ciała i ogólny rozwój psychofizyczny dziecka.

## **The Role of Movement in the Education of Pre-school Children**

Children during their stay in the nursery should be equipped not only with adequate supply of physical forces. The nursery is a place where children are given a basis for their further comprehensive upbringing and are prepared for school education. During this time, a child obtains mental, physical, emotional and social maturity, as well as a certain degree of strength and resistance to stressful situations. Art and movement can help a child in this educational process. A special attention should be paid here to the theatre forms that involve many elements of art. Theatre uses the word, sound, visual art and movement; it inspires and satisfies child's intellectual, expressive, aesthetic, emotional and cultural needs as well as teaches how to live, explains, clarifies and comments life. A very important role in the development of a child's personality is also played by fun and dance. In dance, one can reduce negative emotions, stress and tension of body and mind. Dance reduces anxiety, improves concentration, reduces psychophysical tension, relieves excess of energy and aggression, improves motor coordination and strength, improves self-esteem and changes the behavior profitably.